

УДК 342.841 (477)

Гладкова Євгенія Олексіївна –

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;

Гуренко Дмитро Юрійович –

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

ДЖЕРЕЛА ВИНИКНЕННЯ ПРОБЛЕМ, ЩО ПРИВОДЯТЬ ДО КОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Корупція, її масштаби, специфіка і динаміка – наслідок загальних політичних, соціальних та економічних проблем країни. Корупція завжди збільшується, коли країна перебуває на стадії модернізації. Україна не просто переживає модернізацію – у ній відбувається докорінна ломка суспільних, державних і економічних засад. Вона слідує загальним закономірностям розвитку, зокрема негативним.

До загальних проблем, що породжують корупцію, належать ті, які властиві не лише Україні, а й більшості країн, що перебувають на стадії

модернізації, в першу чергу, протягом перехідного періоду від централізованої до ринкової економіки. Так, за статистичними даними в 2014 році викрито 2219 кримінальних правопорушень (проти 2273, або -2,4%), пов'язаних з хабарництвом та одержанням неправомірної вигоди, з яких 1535 – за фактом одержання хабара та прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

При незначному зниженні у державі викритих злочинів цієї категорії (з 1535 до 1683, або -8,8%) удвічі скоротилося їх число у Луганській (з 130 до 52, або -60,0%), Львівській (з 142 до 76, або -46,5%), Донецькій (з 144 до 85, або -41,0%) областях. Натомість у Житомирській (у 2,1 рази), Волинській (у 2,2 рази), Рівненській (+90,9%), Тернопільській (+60,7%), Кіровоградській (+46,2%) областях кількість цих злочинів суттєво зростає.

Досліджуючи фактори, що породжують корупцію, доцільно було б акцентувати увагу на наступних проблемах:

1. Труднощі подолання спадщини тоталітарного періоду. До них належить, перш за все, повільний відхід від закритості і неконтрольованості влади, які, безумовно, сприяли розквіту корупції. У зв'язку з цим варто наголосити, що одним з найкорумпованіших режимів в історії була фашистська Німеччина (це, до речі, корисно пам'ятати тим, хто сподівається перемогти корупцію за допомогою «сильної руки»). Інша обставина – подолання злиття влади й економіки, властивого тоталітарним режимам з централізованою системою управління економікою. Природний розподіл праці між владними інститутами, покликаними створювати умови для нормального функціонування економіки, та вільними агентами ринку дотепер не сформовано. Адміністративні органи в Україні продовжують, особливо на регіональному рівні, грати на економічному полі за тими правилами, які встановлюють самі для себе. Така ситуація неминує породжує корупцію. Нагадаємо, що стрімкі і кардинальні перетворення в Україні відбуваються за збереження істотної частини корпусу колишніх державних службовців, причому на своїх місцях залишилися ті, хто був не в змозі пристосуватися до нових умов і розпочати самостійний бізнес або застосувати в ньому свій талант, професіоналізм, у гіршому разі – зв'язки. Отже, залишилися не кращі кадри. Також залишилися носії старих стереотипів закритості влади і можливості втручання в усі сторони життя. Одночасно залишалися і приходили ті, хто бачив великі можливості одержання особистої вигоди з адміністративних повноважень.

2. Економічний занепад і політична нестабільність. Збіднення населення, нездатність держави забезпечити державним службовцям гідне утримання підштовхують і тих, і інших до порушень, що призводять до масової низової корупції. Це підсилюється старими радянськими традиціями «блату» як однієї з форм низової корупції.

Одночасно постійно усвідомлюваний політичний ризик довготривалих вкладень, важкі економічні обставини (інфляція, незграбна і недоречна присутність держави в економіці, дефіцит чітких регуляторних механізмів) формують певний тип економічної поведінки, розрахованої на найкоротшу перспективу, великий, хоча і ризиковий прибуток. До такого типу поведінки наближається пошук вигоди за допомогою корупції. Політична нестабільність формує відчуття невпевненості і серед чиновників різного рівня. Не маючи в цих умовах ніяких гарантій самозбереження, вони також легко піддаються спокусі скоєння корупційних дій. В умовах економічної кризи держава часто намагається посилити податковий прес. Це розширює зону тіньової економіки, а отже й сферу корупції. Наприклад, комерсант, що ухилився від сплати податку, посадив себе на «гачок» податкового інспектора і став чудовою мішенню для вимагання під обіцянку не притягнення до кримінальної відповідальності.

3. Нерозвиненість і недосконалість законодавства. У процесі перетворень фундаментальних основ економіки й економічної практики істотно відстає законодавче забезпечення. Достатньо нагадати, що в Україні приватизація (її партійно-номенклатурний етап) проходила без чіткого законодавчого регулювання і жорсткого контролю. Якщо раніше, за радянського режиму, корупцію часто породжував контроль над розподілом основного ресурсу – фондів, то на початкових етапах реформи урядовці різко урізноманітнили сфери контролю, а саме: пільги, кредити, ліцензії, приватизаційні конкурси, право бути уповноваженим банком, право реалізовувати великі соціальні проекти, тощо. Економічна лібералізація поєдналася зі старими принципами чиновницького контролю за ресурсами і з відсутністю законодавчого регулювання нових сфер діяльності. Саме це є однією з ознак перехідного періоду і водночас – благодатним підґрунтям для корупції. Дотепер існує значна законодавча невизначеність у питаннях власності. У першу чергу, це стосується власності на землю, нелегальний розпродаж якої породжує корупцію. До цього варто додати велику кількість погано визначених перехідних форм змішаної власності, які розпорошують відповідальність і дозволяють комерсантам відчувати себе урядовцями, а урядовцям – комерсантами. Нерозвиненість законодавства проявляється і в поганій якості законів, у недосконалої всієї правової системи, в нечіткості законотворчих процедур. Тут різні види корупції породжуються:

- суперечністю законодавства і навіть окремих законів, що дозволяє чиновникам створювати собі ідеальні умови для вимагання і шантажу громадян (клієнтів);

- незавершеністю законів, багатих на двозначності та прогалини, з численними нормами відсилань. У результаті законодавче регулювання перекладається на підзаконні акти органів виконавчої влади, підготовка

яких є практично непідконтрольною. Так виникають умови для появи нечітких, «закритих», погано доступних інструкцій, які створюють додаткові умови для корупції;

- відсутністю законодавчо встановлених процедур підготовки й ухвалення нормативних та інших регулюючих і розпорядничьких актів (законів, президентських указів, постанов уряду тощо), що істотно розширює можливості для корупції. Усе це посилюється загальною зневагою до процедурної суворості.

4. Неefективність інститутів влади. Тоталітарні режими будують громіздкий державний апарат. Йдеться, перш за все, про виконавчу владу. Бюрократичні структури є стійкими і добре пристосовуються до виживання під час найтяжчих потрясінь, причому чим енергійнішими будуть перетворення, тим більше енергії та винахідливості витрачає апарат на власне збереження. У результаті життя стрімко змінюється, а бюрократичні інститути й, отже, система управління відстають від цих змін. Наприкінці радянської епохи та на початку самостійної України було особливо виразно видно, як реагувала система управління на проблеми, що ускладнюються і примножуються: плодила свої системні вади, збільшуючи апарат, вводячи додаткові ієрархічні рівні управління, створюючи величезну кількість безвідповідальних координаційних структур. Підсумок цього простий: чим складнішою і більш неповоротною є система управління, чим більшою – невідповідність між нею і проблемами, які вона має вирішувати, тим легше в ній ужитися корупції. На перших стадіях перетворень державі особливо важко навчитися всією потужністю державної машини, всією силою закону захищати права власності, забезпечувати неухильне дотримання прав ринкової гри. Не відчуваючи такого захисту від держави, підприємець шукає її у конкретних урядовців. Так устанавлюються зв'язки, які легко перетворюються на корупційні. Неefективність держави підтверджується і тим, що після руйнування номенклатурної системи не з'явилася сучасна система відбору і просування державних службовців. У результаті нова хвиля чиновників містить у собі чимало пройдисвітів, які йдуть на державну службу для використання свого службового стану з метою, вельми далекою від благородної. Нерідко зустрічається пряме делегування «агентів впливу» з комерційних структур в адміністративні.

5. Слабкість громадянського суспільства, відрив суспільства від влади. Демократична держава в змозі вирішувати свої проблеми лише в кооперації з інститутами громадянського суспільства. Погіршення соціально-економічного стану громадян, яке завжди супроводжує початкові стадії модернізації, викликає розчарування, що приходить на зміну надіям, - усе це сприяє відчуженню суспільства від влади, ізоляції останньої. Тим часом ні низова, ні верхівкова корупція не можуть бути призупинені без зусиль громадських організацій.

6. Неукоріненість демократичних політичних традицій. Проникненню корупції в політику сприяють:

- несформованість політичної культури, що відображається, зокрема, на процесі виборів, коли виборці віддають свої голоси за дешеві подачки або піддавшись явній демагогії;

- нерозвиненість партійної системи, коли партії не в змозі брати на себе відповідальність за підготовку і просування своїх кадрів;

- недосконалість виборчого законодавства, яке надмірно захищає депутатський статус, не забезпечує реальної залежності виборних осіб від виборців, провокуючі порушення під час фінансування виборчих кампаній. Тим самим подальша корумпованість представницьких органів влади закладається ще на етапі виборів.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що джерела та витoki корупції різноманітні; вона уразила усі без винятку сфери нашого суспільства, пронизала усі верстви та прошарки населення. Але особливо корупція розквітла у системі державного управління, у чиновницькому апараті, де набула ознак системності. Для того, аби виставити ефективний заслін подальшому розкладанню владного механізму або, принаймні, сповільнити темпи корумпованості чиновників «нової генерації» необхідною є організація боротьби з корупцією на науковій основі, зокрема глибоке вивчення проблем, які породжують корупцію.

Одержано 05.03.2015

